

Marcin Czujek

Prawa dziecka w kontekście obowiązków małżeńskich : spojrzenie kanoniczno-cywilne

---

Studia Redemptorystowskie nr 13, 427-442

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Marcin Czujek

PRAWA DZIECKA W KONTEKŚCIE OBOWIĄZKÓW MAŁŻEŃSKICH. SPOJRZENIE KANONICZNO-CYWILNE

Słowa kluczowe: prawa dziecka, obowiązki małżeńskie, relacje rodzinne, techniki reprodukcyjne, wychowanie potomstwa

Keywords: children's rights, obligations of marriage, family relationship, reproduction techniques, education of children

Schlüsselwörter: Kinderrechts, ehelichen Pflichten, Familienrelations, Reproduktionstechniken, Erziehung der Kinder

Nie budzi żadnego zdziwienia w dzisiejszych czasach coraz poważniejsze i bardziej odpowiedzialne traktowanie dziecka jak równorzędnego – choć jeszcze nie pełnoprawnego – w świetle praw i obowiązków członka społeczności. Liczne inicjatywy podejmowane przez Rzecznika Praw Dziecka zasługują na zauważenie, lecz jednocześnie należy też wskazać, iż niestety w obecnym stanie prawnym ochrona dziecka jeszcze nie narodzonego nie jest ochroną pełną¹. Nie rozwijając dalej tego zagadnienia, które samo w sobie stanowi zupełnie osobne i obszerne pole rozważań, przyznać należy, iż miniony XX wiek określić można mianem „wieku dzieci”, w którym stały się one protagonistami życia społecznego i rodzinnego².

1. Prawa dziecka w systemie cywilnym i kanonicznym

Mówiąc o prawach dziecka w kontekście obowiązków małżeńskich rozpatrywanych w kanonistyce, warto na samym początku przeanalizować ujęcie tych praw w przestrzeni prawa cywilnego oraz kanonicznego. Na podstawie analiz zapisów prawa polskiego³, jak również samej Konwencji o prawach

¹ Por. J. Gajda, *Przesłanka dobra dziecka przy ustalaniu jego pochodzenia*, „Rodzina i Prawo” 2006, nr 1, s. 39.

² Por. I. Zuanazzi, *Lordinatio ad educationem prolis del matrimonio canonico*, Napoli 2012, s. 96.

³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (dalej: k.r.o.), Dz. U. 1964, nr 9, poz. 59, art. 72, 88–90, 96¹, 109–111, 122; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku. Kodeks cywilny (dalej: k.c.), Dz. U. 1964, nr 16, poz. 93, art. 14–22; Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku. Kodeks karny (dalej: k.k.), Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553, art. 168, 175–177, 182, 184.

dziecka⁴ jawi się pewien ogólny katalog praw dziecka, obejmujący m.in. prawo do tożsamości, wyrażania swojej woli i podejmowania decyzji we własnych sprawach stosownie do wieku, prawo do życia bez przemocy, uzyskiwania informacji oraz odpowiedniego standardu życia⁵. W opinii niektórych przedstawicieli zajmujących się problematyką praw dziecka na płaszczyźnie cywilnej: „Prawa te uważa się za najważniejsze i najbardziej znaczące z punktu widzenia regulacji wzajemnych stosunków rodzice – dzieci”⁶. Z punktu widzenia prawa kanonicznego, biorąc pod uwagę rozróżnienie dziecka i małoletniego⁷, spośród kanonów odnoszących się do uprawnień małoletnich wskazać można choćby kan. 98 § 2 KPK, stanowiący, iż w określonych sprawach, wynikających z prawa Bożego lub kanonicznego, są oni wyjęci spod władzy rodziców; oraz powiązany z nim kan. 1478 § 3 KPK – wskazujący na zdolność procesową małoletnich po ukończeniu 14. roku życia i umożliwiający bezpośrednie występowanie przed sądem w sprawach duchowych lub złączonych z nimi⁸. Spośród innych przepisów prawa można też wskazać te stanowiące o prawie przedstawiania własnych potrzeb duchowych (kan. 212 § 2 KPK), poszanowania godności i dobrego imienia (kan. 220 KPK) oraz dochodzenia należnych praw (kan. 221 KPK) czy to przez kuratora, czy, jak wspomniano, w sprawach duchowych po ukończeniu 14. roku życia osobiście. Wśród kanonów dotyczących bezpośrednio obowiązków rodziców wobec potomstwa (kan. 226, 227 KPK) można pośrednio wskazać też prawo dzieci do ich wychowania religijnego przez rodziców, i szerzej – prawo do czynnej troski o ich rozwój duchowy i osobowy⁹.

⁴ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 roku (dalej: KPD), ratyfikowana przez Polskę 7 czerwca 1991 roku, Dz. U. 1991, nr 120, poz. 526, art. 7, 12–14, 16–17, 24, 27, 38; warto zaznaczyć także art. 28–29 odnoszące się do prawa dziecka do edukacji.

⁵ Por. E. Czyż, J. Szymańczak, *Prawa dziecka w rodzinie*, w: *Wokół praw dziecka*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 1993, s. 3.

⁶ Tamże.

⁷ Kan. 97 § 1 KPK.

⁸ Przykładem sytuacji wynikających z prawa Bożego jest np. możliwość przyjęcia chrztu (kan. 856–866 KPK) i zawarcia małżeństwa (kan. 1058 KPK); zaś w odniesieniu do spraw wynikających z prawa kanonicznego mówi się o prawie do zyskiwania przez małoletnich tymczasowego zamieszkania (kan. 105 KPK) oraz dysponowania własnymi dobrami materialnymi dla celów pobożnych (kan. 1299 KPK) (por. V. D’Paolis, A. D’Auria, *Le norme generali. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 2008, s. 295). Mówiąc o sprawach duchowych, odnieść się należy do wszystkich kwestii związanych z przyjmowaniem sakramentów i sakramentaliów (por. E. Pawluk, *Prawo Kanoniczne*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 222). Wydaje się, że w tym kontekście należy umieścić też przepisy kan. 111 § 2 i 112 § 1, nr 3 KPK mówiące o możliwości wyboru przez małoletniego po ukończeniu 14. roku życia przynależności do Kościoła katolickiego określonego obrządku w sytuacji małżeństw mieszanych.

⁹ Por. K. Warchałowski, *Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami*, „*Annales Canonici*” 2010, nr 6, s. 57–65; J. Gręźlikowski, *Rola i zadania rodziców w religijnym i moralnym wychowaniu dziecka w świetle ustawodawstwa i dokumentów Kościoła*,

Zakres niniejszych rozważań dotyczących praw dziecka obejmuje przestrzeń istotnych obowiązków małżeńskich rozpatrywanych przez prawo kanoniczne. Jako pewną tezę wspólną dla porządku prawa małżeńskiego cywilnego, jak i kanonicznego można przyjąć twierdzenie Joanny Haberko i Krzysztofa Olszewskiego o „prawie dziecka do posiadania normalnej rodziny”¹⁰. Autorzy wyrazili to przekonanie w debacie dotyczącej uprawnień stosowania technik sztucznej prokreacji. Na potrzeby niniejszego opracowania oraz dla podkreślenia wymowy tej tezy analizowane prawa dziecka rozpatrywane będą – w odniesieniu do prawa cywilnego oraz kanonicznego – na dwóch płaszczyznach: narodzenia dziecka w rodzinie i jego wychowania¹¹.

2. Prawa dziecka związane z przestrzenią jego narodzenia

Mówiąc o płaszczyźnie narodzenia dziecka w rodzinie, w odniesieniu do cywilnego prawa małżeńskiego i rodzinnego należy powrócić do wspomnianego już prawa dziecka do wiedzy o własnej tożsamości. Zapis art. 7 KPD wskazuje jednoznacznie, iż prawo to obejmuje kwestię otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz prawo poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką. W sytuacjach typowych można stwierdzić, iż nie następuje to praktycznie żadnych trudności. Także w sytuacjach związanych z adopcją – czy to krajową, czy zagraniczną – system prawa zobowiązany jest kierować się zasadą „zachowania ciągłości w wychowaniu dziecka oraz jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej”¹². Problem pojawia się przy technikach sztucznego zapłodnienia (szczególnie heterologicznych) i prawie do ustalenia przez dziecko swego biologicznego pochodzenia. Należy zaznaczyć, iż samo pochodzenie człowieka od określonych rodziców i wiedza o tym stanowi dobro osobiste, którego nie można nikomu odmówić¹³. Stosując za-

---

„Teologia i Człowiek” 2009, nr 14, s. 179–206; S. Tyl, *Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami moralnymi i religijnymi w Karcie Praw Rodziny*, „Kościół i Prawo” 2013, nr 1, s. 227–242.

¹⁰ J. Haberko, K. Olszewski, *Moralne i prawne aspekty dążenia małżonków do posiadania dziecka w kontekście techniki zapłodnienia pozaustrojowego in vitro*, „Prawo i Medycyna” 2008, nr 1, s. 67.

¹¹ Choć przyjęte ramy analizy mogą sugerować ograniczenie się wyłącznie do przestrzeni kanonicznego *bonum prolis*, podjęte rozważania będą miały na celu wykazanie, iż wszelkie pozostałe obowiązki małżeńskie wynikające z kolejnych dóbr i przymiotów małżeństwa mają szczególne znaczenie dla realizacji i zagwarantowania praw dziecka, a tym samym zagwarantowania mu prawa do „normalnej rodziny”.

¹² P. Wójcik, *Prawo dziecka do wychowania w rodzinie*, w: *Prawa dziecka w prawie międzynarodowym*, red. E. Karska, Warszawa 2014, s. 26.

¹³ Por. J. Haberko, K. Olszewski, *Jeszcze o moralnych i prawnych aspektach dopuszczalności zabiegów in vitro – polemika*, „Prawo i Medycyna” 2008, nr 2, s. 112; T. Sokołowski, *Prawo dziecko urodzonego w wyniku zastosowania technik wspomaganej medycznie prokreacji do poznania*

tem panujące w systemie prawa cywilnego kryteria odnoszące się do ustalenia pochodzenia prawnego dziecka – w przypadku macierzyństwa jest to fakt urodzenia, zaś w odniesieniu do ojcostwa wykorzystuje się domniemanie, dla którego przesłanką jest stosunek małżeństwa pomiędzy matką dziecka i wskazanym mężczyzną – nie udaje się uniknąć sytuacji wątpliwych i okazuje się, iż system taki optuje raczej za uznaniem „prawa do niewiedzy co do swojego genetycznego pochodzenia przez dziecko”¹⁴. Sam prymat dobra i interesów, a zarazem praw dziecka jeszcze przed jego narodzeniem zauważa się jednak we wspomnianej konwencji: „(...) dziecko z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed, jak i po urodzeniu”¹⁵.

Odnosząc się w badanym zagadnieniu do prawa kanonicznego, należy wskazać zasadnicze obowiązki małżeńskie związane z poczęciem i narodzeniem dziecka. Pierwszym z nich jest obowiązek podejmowania pożycia intymnego zmierzającego do zrodzenia potomstwa. Jak zaznacza się w literaturze przedmiotu: „akty małżeńskie winny być podejmowane w sposób umożliwiający małżonkom stanie się jednym ciałem”, a samo poczęcie dziecka „ma dokonać się przez jakieś seksualne współdziałanie”¹⁶. W kontekście samej natury małżeństwa-sakramentu można zatem stwierdzić, iż jednym z podstawowych praw dziecka jest jego poczęcie jako wyraz wzajemnej miłości małżonków i owoc ich wzajemnego daru względem siebie¹⁷. Z wymogiem pozytywnego zaangażowania obojga małżonków w akt prokreacji¹⁸ koreluje także obowiązek podejmowania pożycia *in modo humano*. Prawodawca ustala w tym względzie wymóg, aby akty pożycia zdolne do poczęcia dziecka dokonywały się w sposób świadomy i wolny. Biorąc pod uwagę, iż małżonkowie są także zobowiązani do poczęcia dziecka nie inaczej, jak tylko poprzez osobiste współdziałanie bez obecności osób trzecich¹⁹, jasne staje się, iż niemożność zaakceptowania technik reprodukcyjnych przez Kościół i pra-

---

swojego pochodzenia, w: *Prawne, medyczne i aksjologiczne aspekty wspomaganiej prokreacji*, red. J. Haberko, M. Łączkowska, Poznań 2005, s. 131.

¹⁴ M. Czujek, *Godność prokreacji ludzkiej w kontekście technik reprodukcyjnych. Studium kanoniczno-prawne i etyczne*, Warszawa 2014, s. 134.

¹⁵ Preambuła KPD.

¹⁶ R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1999, s. 258.

¹⁷ Por. KKK 2378; Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja *Donum Vitae*, II 8, w: *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, red. K. Szczygieł, Tarnów 1998, s. 381.

¹⁸ Por. R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie*, dz. cyt., s. 258.

¹⁹ W odniesieniu do samych relacji rodzinnych trzeba zaznaczyć, że decyzja o korzystaniu z gamet dawców ewidentnie sprzeciwia się prawdzie przyjęcia drugiego współmałżonka w aspekcie jego seksualności i prokreacyjności, stając tym samym w opozycji do wymogu aktu prokreacji *ex semine coniugii*; por. U. Navarrete, *Novae methodi technicae procreationis humanae et ius canonicum matrimoniale*, „Periodica” 1988, nr 77, s. 98; *coram Stankiewicz z dnia 24 marca 1988 roku*, w: *Romanae Rotae Decisiones LXXX* (dalej: RRD), s. 186–187.

wo kanoniczne wynika z jednej strony z wymogu ochrony godności samych osób i ludzkiej prokreacji, a z drugiej z troski o zagwarantowanie podstawowych praw dziecka. Oprócz wspomnianego prawa dziecka do poczęcia jako owoc wzajemnego daru osobowego małżonków – co nie zachodzi w przypadku homologicznych technik reprodukcyjnych – niezmiennie pozostaje prawo dziecka do wiedzy o własnej tożsamości, wynikające ze stawianego małżonkom wymogu poczęcia dziecka nie inaczej jak tylko *ex proprio coniuge*. W tym sensie negatywny stosunek do heterologicznych technik reprodukcyjnych należałoby uznać za całkowicie zbieżny ze wskazanym także w konwencji prawem dziecka. Właśnie dlatego, iż „dziecko od chwili poczęcia jest odrębną osobą będącą już podmiotem praw”²⁰, małżonkowie-rodzice mają wspólny obowiązek przyjęcia poczętego potomstwa. Innymi słowy: „Dziecko, które przychodzi na świat, uzyskuje prawo do przynależności i swoje miejsce w rodzinie”²¹. Na istotny aspekt realizacji prawa do kształtowania własnej tożsamości w przestrzeni prawa kanonicznego zwrócił też uwagę Joan Carreras, akcentując kwestię relacji rodzinnych²². Podsumowując, należy stwierdzić, iż przedstawione pokrótce założenia doktryny kanonistycznej odnośnie do obowiązków związanych z poczęciem i narodzeniem potomstwa gwarantują dziecku oprócz prawa do poznania własnej tożsamości także prawo posiadania prawdziwych i trwałych relacji rodzinnych. Ów ostatni aspekt przeanalizowany zostanie jeszcze osobno w dalszej części artykułu.

3. Prawa dziecka związane z przestrzenią jego wychowania

Przechodząc do zakresu wychowania dziecka, wskazuje się w tym względzie następujące prawa w przestrzeni ustawodawstwa cywilnego: prawo do życia bez przemocy, uzyskiwania informacji oraz odpowiedniego standardu życia, a także prawo dziecka do wyrażania własnej woli. Za najbardziej podstawowe, jak wskazał m.in. prof. Tadeusz Smoczyński, należy uznać samo prawo dziecka do wychowania w rodzinie²³. W jednoznaczny sposób stwier-

²⁰ R. Szytchmiller, *Obowiązki małżeńskie*, dz. cyt., s. 259.

²¹ A. Błasiak, *Znaczenie więzi i atmosfery rodzinnej dla funkcjonowania rodziny*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, Kraków 2010, s. 134.

²² „La persona è, in parte, ciò che sono le sue relazioni familiari, le quali oltre ad avere un carattere quasi fondante (ciò è specialmente così nella filiazione e nella fraternità, poiché si tratta di identità che di solito accompagnano il soggetto fin dalla nascita) sono anche in ogni caso indisponibili ai soggetti: una volta acquisita l'identità non si può smettere di «essere» ciò che si è, finché sussista la relazione”; J. Carreras, *La giurisdizione della Chiesa sulle relazioni familiari*, w: *La giurisdizione della Chiesa sul matrimonio e sul famiglia*, red. J. Carreras, Roma 1998, s. 20.

²³ Por. T. Smoczyński, *Prawo dziecka do wychowania w rodzinie*, <http://brpd.gov.pl/aktualnosci/prawo-dziecka-do-wychowania-w-rodzinie> (dostęp: 25 kwietnia 2015).

dził on, iż tylko zagwarantowanie tego podstawowego prawa realizowanego w środowisku złożonym z ojca i matki odpowiada prawdziwemu zabezpieczeniu interesów i dobra dziecka. Nie ma wątpliwości, że „dziecko należy chronić przed umieszczeniem go w środowisku pary jednopłciowej. Przede wszystkim związek taki nie tworzy rodziny (...). Przyzwolenie w majestacie prawa w wielu państwach europejskich na adopcję przez homoseksualistów (lesbijki) jest skandalem i rażącym pogwałceniem praw dziecka (art. 3 Konwencji o prawach dziecka), a zwłaszcza prawa do wychowania w rodzinie”²⁴.

Odnosząc się do przepisów prawa polskiego wskazujących na uprawnienia dziecka w sytuacji życia rodzinnego, wskazać należy art. 95 § 4 k.r.o., kładący nacisk na relacje partnerstwa pomiędzy rodzicami a dziećmi w sprawach, w których rozwój dziecka i stopień jego dojrzałości na to pozwalają²⁵. Celem nowelizacji tego artykułu było zagwarantowanie dziecku, które choć w pewnych sprawach może samodzielnie podejmować decyzje, to powinno jednak wysłuchać rad i zaleceń rodziców, poszanowania jego wolności i praw, przez co relacje członków rodziny winny być oparte na wzajemnym szacunku (art. 87 k.r.o.)²⁶. Art. 96 k.r.o. odnosi się z kolei bezpośrednio do zadania formowania i wychowania dziecka. Wśród elementów wychowania gwarantujących mu właściwe standardy życia, a także zdobywanie istotnych informacji poprzez zagwarantowanie prawa do edukacji wymienia się: kształtowanie w dziecku postaw emocjonalnych (uczuciowości, wrażliwości, poczucia godności), formowanie światopoglądu oraz systemu wartości, rozwijanie predyspozycji intelektualnych oraz umiejętności praktycznych, zaznajamianie dziecka z treścią prawa i zasad współżycia, wyrabianie obowiązkowości, zdyscyplinowania oraz samodzielności²⁷. Prawo dziecka do wychowania w rodzinie implikuje też postawę skutecznego skłaniania go do posłuszeństwa przez rodziców. Znowelizowany ustawą z dnia 1 sierpnia 2010 roku art. 96¹ k.r.o. przewiduje zakaz stosowania kar cielesnych. W komentarzach do tego przepisu prawa wskazuje się, iż przedmiotowym kryterium jego wyłączenia są sytuacje odnoszące się do „bezpieczeństwa życia i zdrowia dziecka oraz jego otoczenia”²⁸. Istota tego upominania rodzicielskiego lub też skutecznej perswazji musi jednak mieć na względzie poszanowanie godności osobowej dziecka, zawsze przy uwzględnieniu stopnia jego rozwoju²⁹. Gwarantując mu w ten sposób prawo do efektywnego wychowania w rodzinie, a zarazem umożliwiając mu życie bez przemocy, rodzice, ponosząc odpowiedzialność za wykonywanie swej władzy, nie mogą „działaniem lub zaniechaniem dopuścić do wyrządzenia przez

²⁴ Tamże, pkt 5.

²⁵ Por. J. Ignaczewski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 569.

²⁶ Por. tamże.

²⁷ Por. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2010, s. 346.

²⁸ Tamże, s. 356.

²⁹ Tamże.

dziecko szkody osobom trzecim³⁰. Można zauważyć, iż w zakresie wychowania dziecka, obejmującego troskę o rozwój fizyczny i duchowy oraz należyte przygotowanie do pracy dla dobra społeczeństwa, w komentarzach zwraca się jedynie ogólnie uwagę na elementy związane z kształtowaniem osobowości dziecka, zaznaczając, iż „prawidłowe wychowanie polega na zapewnieniu dziecku stabilnej sytuacji życiowej i właściwego klimatu uczuciowego oraz otaczaniu go szacunkiem³¹. Podobną trudność dostrzega się także w kwestii formowania światopoglądu i systemu wartości, podkreślając, iż konieczne jest unikanie sprzecznych decyzji i postaw rodziców skutkujących zaburzeniem procesu wychowania³². Nie podejmując w tym miejscu zagadnień dotyczących wychowania religijnego, warto jednak zaznaczyć, iż skoro dobro dziecka związane z jego wychowaniem i kształtowaniem osobowości – dla dobra społeczeństwa – jest kwestią nadrzędną, to należy raz jeszcze zdecydowanie negatywnie ocenić wszelkie próby gwarantowania praw adopcyjnych parom jedнопłciowym, co dobitnie wyraził prof. Smyczyński, a także poważnie zastanowić się nad interpretacją założeń i samych projektów przepisów dotyczących *in vitro* – szczególnie w kwestii trwałości i jedności związków, a także kształtowania samych postaw ogólnoludzkich.

Analizując przepisy KPK odnoszące się do obowiązków związanych z wychowaniem dziecka³³, należy podkreślić, iż zadania wskazane przez prawodawcę obejmują „wychowanie fizyczne, moralne, religijne, a także wychowanie kulturalne i społeczne³⁴. Już w pierwszym spojrzeniu na zakres tych obowiązków charakterystyczne okazuje się holistyczne ujęcie osoby dziecka zarówno w wymiarze fizycznym i psychicznym, jak i w wymiarze jego życia doczesno-kulturowego oraz religijno-duchowego. Takie ukierunkowanie zadań wychowawczych ma na celu zagwarantowanie i zapewnienie dziecku prawa do kształtowania jego własnej tożsamości jako osoby i zarazem członka społeczności. W odniesieniu do obowiązku wychowania fizycznego potomstwa zwraca się uwagę na konieczność zabezpieczenia dziecku tego wszystkiego, czego potrzebuje ono do życia i normalnego rozwoju. Realizacja tego zadania obejmuje czas od samego poczęcia dziecka³⁵ i może zostać streszczona w słowach *non faciendi aliquid contra prolem*³⁶. Formuła ta obejmuje

³⁰ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 230.

³¹ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, dz. cyt., s. 349.

³² Por. tamże, s. 350.

³³ Por. kan. 793, 795, 1136 KPK.

³⁴ R. Sztymchmiller, *Obowiązki małżeńskie*, dz. cyt., s. 262.

³⁵ Por. tamże, s. 263.

³⁶ „(...) obligatio non impediendi effectum ad quem praefati actus ex natura ordinatur, nempe ad conceptionem, vitam physicam prolis integritatem”; *coram Pinto* z dnia 28 października 1983 roku, w: RRD LXXV, s. 559; por. także: *coram Huber* z dnia 20 grudnia 1995 roku, w: RRD LXXXVII, s. 749; *coram Defilippi* z dnia 18 października 2001 roku, w: RRD XCIII, s. 625; I. Zuanazzi, *Lordinatio ad educationem...*, dz. cyt., s. 44.

zarówno działanie przeciwko życiu – np. w sytuacji, gdy doprowadza się do intoksykacji alkoholowej dziecka przez matkę nadużywającą alkoholu – jak i działania, które już na etapie wychowawczym prowadzą do deformacji osobowości dziecka. Wracając na moment do kwestii zakresu tego prawa dziecka w prawie cywilnym, warto wspomnieć, iż tylko sygnalizuje się potrzebę troski o „duchowy rozwój dziecka”³⁷, przyjmując, jak wskazuje konwencja, iż nauka dziecka będzie ukierunkowana na:

a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka; b) rozwijanie szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód oraz dla zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych; c) rozwijanie szacunku dla rodziców dziecka, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym dziecko mieszka, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i innych kultur; d) przygotowanie dziecka do odpowiedzialnego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równowartości płci oraz przyjaźni między wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia; e) rozwijania poszanowania środowiska naturalnego³⁸.

Nie sposób nie zauważyć, że samo doświadczenie życiowe wskazuje, iż płaszczyzna wychowania religijno-duchowego odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu osobowości człowieka, jak i jego sposobu funkcjonowania w społeczeństwie. Spotykana nieraz (?) postawa rodziców, którzy twierdzą, iż w poszanowaniu „wolności dziecka do wyrażania własnych przekonań” nie będą „zmuszać go” do wychowania religijnego, jest więc nie tylko wyrazem braku odpowiedzialności, lecz również naruszeniem jednego z fundamentalnych praw dziecka. Słusznie bowiem zwraca uwagę prof. Janusz Gręźlikowski, iż to rodzice „winni nauczyć swoje dzieci wystrzegania się niewłaściwych kompromisów i dewiacji grożących społecznościom ludzkim”³⁹. Mówiąc w kontekście wychowania religijnego o prawach dzieci, warto przypomnieć, iż prawodawca, przy zachowaniu rozróżnienia ze względu na wiek, wskazuje wobec tych, którzy posiadają używanie rozumu, na prawo do przystępowania do sakramentów (kan. 213 KPK). Wśród szczegółowych dyspozycji zaznacza się więc prawo do sakramentu bierzmowania (kan. 889 § 2 KPK), Eucharystii (kan. 913 § 1 KPK), spowiedzi św. (kan. 914 KPK), namaszczenia chorych (kan. 1004 § 1 KPK). Mówiąc zatem o wychowaniu potomstwa, dla oceny podstawowego zaangażowania wymaganego od rodziców szczególne znaczenie ma nie tyle ilość podejmowanych przez nich działań, ile przede wszystkim funkcjonalność ich zaangażowania na rzecz

³⁷ Por. art. 96 § 1 k.r.o.

³⁸ Art. 29, nr 1 KPD.

³⁹ J. Gręźlikowski, *Rola i zadania rodziców*, dz. cyt., s. 185.

dobra dziecka⁴⁰. Wynika z tego zatem, iż prawo dziecka do otrzymania właściwego wychowania, a tym samym należytego przygotowania do funkcjonowania w społeczeństwie, wymaga osobistego zaangażowania obojga rodziców⁴¹.

Celem dopełnienia obrazu praw dziecka w kontekście obowiązków i zadań związanych z wychowaniem warto wspomnieć także o jego prawie do wyrażania własnej woli. Powyżej wspomniano już sytuacje, w których małoletni na podstawie prawa Bożego lub kanonicznego są wyjęci spod władzy rodziców. Analizując tę kwestię, zwraca się jednak uwagę, iż w całym procesie wychowawczym dziecko, ulegając wpływowi osób trzecich, może odmawiać posłuszeństwa własnym rodzicom⁴². Jak stwierdza się w komentarzach do tego zagadnienia, w takich sytuacjach możliwość przedstawienia przez dziecko swojego stanowiska odpowiada poszanowaniu jego godności⁴³, a choć o ostatecznym kształcie procesu wychowawczego decydują rodzice, taka postawa dialogu i wzajemnego wysłuchania racji sama w sobie jest już procesem wychowawczym⁴⁴. W kontekście prawa do wyrażania własnej woli i opinii możliwa jest także sytuacja, w której dziecko przeciwstawiać się będzie poleceniom nakazującym mu łamanie prawa Bożego lub kościelnego, bądź też zagrożona będzie sama jego wiara przez akatolickie wychowanie. W takim kontekście, jak pisze Piotr Kroczek, „możliwy jest wówczas legalny kanoniczny sprzeciw wychowanek wobec wychowującego. Do tego sprzeciwu ma wychowanek nie tylko prawo, ale także obowiązek nieposłuszeństwa”⁴⁵.

4. „Prawo dziecka do normalnej rodziny” – relacje małżeńskie

W tym miejscu należy podjąć zasygnalizowany już wątek relacji wewnątrzrodziny, a tym samym prawa dziecka do wychowania w pełnej i stabilnej rodzinie. Doktryna prawa kanonicznego, pozostając wierna podstawowemu

⁴⁰ „Bisogna cioè valutare se le responsabilità che assumono nei confronti della prole siano dirette veramente ed efficacemente a perseguire il bene delle nuove creature, nelle concretezza della programmazione della vita familiare”; I. Zuanazzi, *Lordinatio ad educationem...*, dz. cyt., s. 243.

⁴¹ Por. S. Tyl, *Prawo rodziców do wychowania*, dz. cyt., s. 237; H. Stawniak, *Uprawnienie-obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, „Prawo Kanoniczne” 1989, nr 3–4, s. 138: „Harmonijne zaangażowanie obojga rodziców w procesie wychowania to nic innego, jak czynna obecność ojca i matki”.

⁴² Por. J. Gręźlikowski, *Rola i zadania rodziców*, dz. cyt., s. 184.

⁴³ Por. tamże; J. Krukowski, *Ochrona prawa rodziców do moralnego i religijnego wychowania dzieci w prawie kanonicznym i w prawie polskim – wprowadzenie do tematyki*, w: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*, red. J. Krukowski, A. Maćkowski, Szczecin 2007, s. 22–23; J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008, s. 66–67.

⁴⁴ Por. K. Warchałowski, *Prawo rodziców do wychowania dzieci*, dz. cyt., s. 62–63; J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, dz. cyt., s. 66–67.

⁴⁵ P. Kroczek, *Wychowanie. Optyka prawa polskiego i prawa kanonicznego*, Kraków 2013, s. 106.

i niezmiennemu nauczaniu Kościoła na temat małżeństwa i rodziny, zawsze zwracała uwagę, iż „Prowadzenie życia małżeńskiego w duchu chrześcijańskim domaga się takiego dojrzałego pojęcia miłości i dojrzałych relacji międzysobowych”, w których także sama „płciowość winna być ujmowana jako dar dla współmałżonka, który to dar pozwala na pełniejsze bycie sobą we wzajemnych relacjach”⁴⁶. Sama natura człowieka jako istoty ukierunkowanej ku relacjom z innymi zakłada, iż jedynym miejscem zdatnym do przyjęcia potomstwa jest rodzina zbudowana na fundamencie małżeństwa⁴⁷. Warto w tym miejscu zaznaczyć podstawową zgodność ujęcia pedagogiki rodziny oraz prawa kanonicznego, albowiem pierwszą relacją, jaką tworzą nupturienti na mocy wyrażonej zgody małżeńskiej, jest relacja mąż–żona⁴⁸.

W kontekście kanonicznych obowiązków małżeńskich związanych z płaszczyzną relacji międzysobowych wskazać należy za prof. Szytchmilerem obowiązek wierności i nierozzerwalności małżeństwa, współżycia intymnego na sposób ludzki, pielęgnowania wspólnoty małżeńskiej, czyli prawidłowych relacji interpersonalnych, świadczenia pomocy współmałżonkowi oraz przyczyniania się do jego dobra i świętości⁴⁹.

4.1. Relacje rodzinne a techniki sztucznej prokreacji i „wolne związki”

Podjmując łącznie analizę przestrzeni prawa kanonicznego i cywilnego w odniesieniu do kwestii relacji rodzinnych, warto rozpocząć od zagadnienia prawa dziecka do poczęcia jako owoc wzajemnego daru małżonków. Stanowisko Magisterium Kościoła i jurysprudencji kanonicznej jest w tej materii jednoznaczne i jasne. Należy jednak zapytać, jak w stosunku do prawa dziecka gwarantującego mu poznanie i budowanie własnej tożsamości oraz utrzymywanie stosunków z rodzicami ma się kwestia technik reprodukcyjnych. Z jednej strony, nie można pominąć wyrażonych przez prof. Marka Safjana zastrzeżeń, iż błędne byłoby całkiem bezkrytyczne przyjmowanie wszelkich optymistycznych deklaracji małżonków starających się

⁴⁶ H. Stawniak, *Udział małżonków-rodziców w kościelnej posłudze uswięcania*, „Prawo Kanoniczne” 1993, nr 3–4, s. 123.

⁴⁷ Por. I. Zuanazzi, *Lordinatio ad educationem...*, dz. cyt., s. 146.

⁴⁸ „Coniuges enim prius sunt maritus et uxor, deinde pater et mater”; *coram Funghini* z dnia 14 października 1992, w: RRD LXXXIV, s. 453. Na gruncie rozważań z pedagogiki rodziny warto przytoczyć słowa A. Błasiak: „(...) więź między małżonkami ma pierwszeństwo przed relacjami rodziców z dziećmi. Wynika to z faktu, że dzięki więzi rodziców dziecko pojawia się na świecie. Dlatego u podstaw dobrze funkcjonującej rodziny jest zgodne i trwałe małżeństwo. Prawidłowa więź między mężem i żoną jest podstawowym elementem scalającym małżeństwo oraz ma znaczenie dla jakości funkcjonowania rodziny. Więź między małżonkami jest s o l ą z i e m i leżącą u podstaw rodziny i determinującą jej losy”; A. Błasiak, *Znaczenie więzi i atmosfery rodzinnej*, dz. cyt., s. 132.

⁴⁹ Por. R. Szytchmiler, *Obowiązki małżeńskie*, dz. cyt., s. 244–251.

o przeprowadzenie zabiegu sztucznego zapłodnienia⁵⁰. W dyskusji nad tym problemem zawsze może pojawić się argument, iż sytuacje takie stają się coraz rzadsze, jednak wydaje się, iż dzieje się tak nie tyle z powodu zaniku samych kontrowersji co do technik sztucznego zapłodnienia, ile z powodu zmiany mentalności w społeczeństwie. Trzeba jednak zaznaczyć, iż mentalność ta okazuje niekiedy „przebudzenie” w sytuacji, gdy technologia swoimi możliwościami wyprzedza oceny moralne, jak w przypadku technicznej – a w Wielkiej Brytanii już także prawnej – możliwości poczęcia dziecka przy użyciu materiału genetycznego trzech osób, lub też w sytuacji prowadzenia zabiegu *in vitro* u osób, u których z racji wieku powstaje pytanie o możliwość podejmowania się rodzicielstwa⁵¹. Podobne kontrowersje należy wskazać w przypadku możliwych procedur sztucznej prokreacji w odniesieniu do osób samotnych lub też homoseksualnych związków kobiecych. Co więcej, odnosząc się do samej trwałości relacji rodzinnych, które mają ogromny wpływ na kształtowanie tożsamości i osobowości dziecka – a tym samym są podstawowym dobrem i prawem dziecka – warto wskazać także krytyczne uwagi prof. Smyczyńskiego. Odnoszą się one do modyfikacji, w związku ze wspomnianą „zmianą mentalności”, przepisów prawa rodzinnego dotyczących kontroli instytucji państwa nad rodzicami pozostającymi w konkubinacie i sprawującymi pieczę nad dzieckiem (2008).

Takie rozwiązanie zaspokaja żądania środowisk obyczajowo (i chyba moralnie) liberalnych, domagających się jednolitego traktowania pożycia oparte go na małżeństwie i wolnego związku, jednak takie rozwiązanie wprowadza aksjologiczną i prakseologiczną sprzeczność. (...) brak woli formalnego i prawnego związania się stron tego związku i poddania jego istnienia kontroli państwa może budzić wątpliwości co do zamiaru trwałości tego związku i nawiązania rodzinnej więzi między rodzicami dziecka⁵².

Dziecko ma bowiem prawo do kontaktów ze swoimi rodzicami, choć w sytuacji braku woli jednego z nich trudno jest wymusić odpowiednią sankcją

⁵⁰ „(...) realność pojawienia się konfliktów między małżonkami już po przeprowadzeniu zabiegu sztucznej inseminacji osłabia znacznie argumentację na rzecz stosowania tej metody sztucznej prokreacji. Wskazuje bowiem, jak mylnie mogą być niekiedy oceny i przewidywania co do manifestowanych na początku postaw rodzicielskich”; por. M. Safjan, *Prawo wobec ingerencji w naturę ludzkiej prokreacji*, Warszawa 1990, s. 54.

⁵¹ *Dzieci trojga rodziców? Izba Gmin powiedziała „tak”*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/dzieci-trojga-rodzicow-glosowanie-w-izbie-gmin,511676.html> (dostęp: 28 kwietnia 2015); *65-latka spodziewa się czworaczek. Trzyścioro dzieci już ma*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/65-latka-spodziewa-sie-urodzic-czworaczki,532751.html> (dostęp: 28 kwietnia 2015).

⁵² T. Smyczyński, *Prawo rodzinne*, dz. cyt., s. 238.

realizację tego obowiązku rodzicielskiego⁵³. Wskazany na początku ogólny postulat „prawa dziecka do normalnej rodziny” ukazuje zatem, iż pod pojęciem tym kryje się nie tylko usankcjonowany prawnie związek mężczyzny i kobiety, lecz wszystko to, co zawiera się w terminie *honor matrimonii* będącym formułą prawną; w zakresie tego prawa zaś mieści się więc zarówno gwarancja, by dziecko poczęło się jako owoc wzajemnego daru osobowego małżonków, jak i „zagwarantowanie dla bezpieczeństwa i dobra dziecka właściwych oraz zdrowych relacji pomiędzy samymi małżonkami”⁵⁴. Także pedagogika rodziny wyraźnie zwraca uwagę, iż „zaburzona więź małżeńska powoduje powstawanie u dziecka poczucia osamotnienia, co często określa się mianem *sieroctwa duchowego*, będącego konsekwencją braku emocjonalnego i egzystencjalnego oparcia w rodzicach. Wówczas dzieci szukają kompensacji tych potrzeb na zewnątrz rodziny”⁵⁵.

Na płaszczyźnie prawa kanonicznego gwarancją wspomnianego powyżej prawa dziecka, a zarazem zabezpieczeniem stabilności relacji rodzinnych są wymogi stanowiące o konieczności poczęcia dziecka *in modo humano*⁵⁶ i nie inaczej niż *ex proprio coniuge*⁵⁷ oraz wszystkie obowiązki związane z nierozzerwalnością, a także jednością i wiernością małżeńską. Te właśnie zakresy obowiązków niejako warunkują także – wymienione powyżej – zadania pielęgnowania relacji międzyosobowych, świadczenia sobie wzajemnej pomocy oraz przyczyniania się do dobra i świętości. To współdziałanie małżonków w celu budowania poprawnych i głębokich relacji interpersonalnych, wspólne podejmowanie trudów, jest więc szansą zarówno dla nich samych, jak i dla ich potomstwa, a jednocześnie fundamentem realizacji obowiązków związanych z prawem dziecka do wychowania w rodzinie. „Wypełnianie zadań małżeńskich w duchu wzajemnej ofiary i życzliwości jest klimatem, w którym rozwija się człowiek i ubogaca o wartości ogólnoludzkie”⁵⁸. Można powiedzieć, iż tak jak rola rodziców oraz ich wzajemne relacje są szczególnie widoczne w wypełnianej przez nich posłudze uświęcania życia rodzinnego, tak wydaje się, iż potrzeba wyraźniejszego uwidaczniania ich roli w perspektywie realizacji praw dziecka – szczególnie znaczenia ich relacji małżeńskich i rodzinnych stanowiących jedną z podstaw realizacji tych praw. W tym względzie można

⁵³ Por. tamże, s. 246.

⁵⁴ M. Czujek, *Godność prokreacji*, dz. cyt., s. 129.

⁵⁵ A. Błasiak, *Znaczenie więzi i atmosfery rodzinnej*, dz. cyt., s. 134.

⁵⁶ Por. kan. 1061 KPK; *coram Civili* z dnia 9 grudnia 1992 roku, w: RRD LXXXIV, s. 639; A. D'Auria, *Il consenso matrimoniale*, Roma 2007, s. 78; M. Galluccio, *Humano modo: le alterazioni del rapporto coniugale nel matrimonio canonico*, Roma 2012, s. 49.

⁵⁷ Por. *coram Stankiewicz* z dnia 24 marca 1988 roku, w: RRD LXXX, s. 186–187; tenże z dnia 26 marca 1990 roku, w: RRD LXXXII, s. 228.

⁵⁸ H. Stawniak, *Udział małżonków-rodziców...*, dz. cyt., s. 124.

by stwierdzić, iż obowiązek świadczenia sobie wzajemnej pomocy, ale i wzajemnego uświęcania się małżonków oprócz aspektu moralnego ukazuje także swój walor jurydyczny – w kontekście prawa dziecka do wychowania religijnego i korzystania z sakramentów.

4.2. Relacje rodzinne a wychowanie dziecka

Mówiąc o płaszczyźnie relacji międzyosobowych i wspólnym podejmowaniu zadań przez małżonków, należy wspomnieć o płaszczyźnie wychowania potomstwa. Tak jak cywilne prawo małżeńskie zwraca uwagę na prawo dziecka do kontaktów z własnymi rodzicami, tak też w doktrynie prawa kanonicznego istnieje przekonanie, iż pozbawieniem dziecka prawa do wzrastania w rodzinie jest np. sytuacja przekazania go – celem otrzymania jak najlepszej edukacji od najmłodszych lat życia – do ośrodków edukacyjnych o charakterze zamkniętych kolegiów⁵⁹. Należy więc w tym miejscu zapytać także o możliwość i konsekwencje przełożenia analizowanej kwestii praw dziecka na kanoniczną zdolność i wolę nupturientów do zawarcia małżeństwa.

W kontekście kan. 1095, nr 3 KPK wszelkie kwestie związane z niezdolnością osoby do nawiązywania poprawnych relacji interpersonalnych, tendencje do szybkiego porzucania ról społecznych, które wpływają w pierwszym rzędzie na obowiązki z zakresu *bonum coniugum*, będą także po części oddziaływać na sferę praw dziecka, naruszając przede wszystkim jego prawo do wychowania w rodzinie o stabilnych relacjach; mogą także – w skrajnych przypadkach – wpływać na prawo dziecka do życia w bezpieczeństwie. Odnośząc się do samych relacji rodzinno-małżeńskich, wydaje się, iż zakres tytułu z kan. 1095, nr 3 KPK nie nastęrcza większych trudności, odnosząc go przez pryzmat tychże relacji do związanych z nimi praw dziecka. Bardziej złożona w tej kwestii jest natomiast sytuacja możliwego wykluczenia wychowania potomstwa. W doktrynie prawa istnieją różne stanowiska odnośnie do hipotetycznej możliwości symulacji. Pierwsze z nich, wywodząc się z tradycji kanonicznej, zakłada, iż jedynie zanegowanie naturalnego – ludzkiego wymiaru wychowania (*bonum physicum prolis*) stanowiącego jedno z obowiązkami przekazania i zachowania życia prowadzi do nieważności małżeństwa, podczas gdy wykluczenie wychowania religijnego i moralnego potomstwa nie wywołuje takiego efektu⁶⁰. Drugie stanowisko, niejako na przeciwnym biegunie,

⁵⁹ Por. I. Zuanazzi, *Lordinatio ad educationem...*, dz. cyt., s. 251. „Risulta in contrasto con la disponibilità fondamentale ad assumere l'educatio prolis anche il proposito dei coniugi di escludere di crescere i figli all'interno della comunità familiare. Questa intenzione viene infatti a negare un presupposto essenziale per la corretta formazione umana della prole, che è l'essere accolto in una comunità familiare ispirata da relazioni interpersonali di amore e di solidarietà reciproci”; tamże, s. 252.

⁶⁰ Por. A. Stankiewicz, *Lesclusione della procreazione ed educazione delle prole*, w: *La simula-*

wskazuje, iż radykalna intencja wykluczenia wychowania religijnego jest postawą zaprzeczającą prawdziwej otwartości na potomstwo, która powinna charakteryzować małżeństwo⁶¹. Pomędzy wskazanymi opiniami niejako pośredniku znajduje się stanowisko Carlo Gullo, iż jedynie całkowite wykluczenie wychowania potomstwa – w przypadku gdyby jedno z małżonków nawet w części nie miało woli podjąć się tego obowiązku – powoduje nieważność małżeństwa⁶². Nie ulega wątpliwości, że – jak ujmuje to nr 36 *Familiaris consortio* – małżonkowie, będąc w akcie przekazywania życia współpracownikami Boga, są równocześnie współodpowiedzialni za wychowanie religijne i przekaz wiary⁶³, nie w znaczeniu przekazania ontologicznej łaski, lecz w sensie przygotowania dziecka na odpowiedź otrzymanej łaski. Małżonkowie, celebując bowiem własny akt zaślubin, zostają mocą sakramentu umocnieni i uzdolnieni do podjęcia swej misji i zrealizowania w sposób nade wszystko konkretny ich kapłaństwa powszechnego wynikającego z otrzymanego przez nich chrztu św.; a więc uczestnictwa we władzy, nauczaniu i ofierze Chrystusa w odniesieniu do ich potomstwa. Z takiego punktu widzenia lepiej zrozumieć małżeństwo jako stan życia, a nie jedynie rolę życiową; stan, do którego małżonkowie zostają konsekrowani, by tym samym pełnić swoją misję w Kościele⁶⁴. Gdyby zatem uznać, że wychowanie przeciwne wierze lub też brak woli wychowania w wierze potomstwa nie przekreślają ważności małżeństwa sakramentalnego, warto byłoby jednak zadać pytanie, czy choćby w kontek-

---

zione del consenso matrimoniale canonico (Studi Giuridici XXII), Città del Vaticano 1990, s. 165–174.

⁶¹ Por. A. Bonnet, *Lordinatio ad bonum prolis quale causa di nullità matrimoniale*, „Diritto ecclesiastico” 1984, nr 2, s. 122–123; L. Muselli, *Manuale di diritto canonico e matrimoniale*, Bologna 1995, s. 193–194.

⁶² Por. C. Gullo, *Simulazione e metus*, w: *La simulazione del consenso...*, dz. cyt., s. 246–247.

⁶³ „Zadanie wychowania wypływa z najbardziej pierwotnego powołania małżonków do uczestnictwa w stwórczym dziele Boga: rodząc w miłości i dla miłości nową osobę, która sama w sobie jest powołana do wzrostu i rozwoju, rodzice tym samym podejmują zadanie umożliwienia jej życia w pełni ludzkiego. Przypomniał o tym Sobór Watykański II: »Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców. To zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić. Do rodziców bowiem należy stworzyć taką atmosferę rodzinną, przepojoną miłością i szacunkiem dla Boga i ludzi, aby sprzyjała całemu osobistemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych, potrzebnych wszelkim społecznościom«. Prawo-obowiązek rodziców do wychowywania jest czymś istotnym, i jako taki związany jest z samym przekazywaniem życia ludzkiego; jest on pierwotny i mający pierwszeństwo w stosunku do zadań wychowawczych innych osób, z racji wyjątkowości stosunku miłości łączącej rodziców i dzieci; wyklucza zastępstwo i jest niezbywalny, dlatego nie może być całkowicie przekazany innym, ani przez innych zawłaszczony”; Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Familiaris consortio*, nr 36.

⁶⁴ Por. P. Picozza, *Lesclusionione dell'obbligo dell'educazione della prole*, w: *Prole e matrimonio canonico* (Studi Giuridici LXII), Città del Vaticano 2003, s. 288.

ście praw dziecka do korzystania z środków zbawczych decyzja taka, podjęta przed ślubem, nie skutkowałaby nieważnością małżeństwa. Wątpliwość ta staje się tym bardziej aktualna w obliczu nierzadkich postaw nupturientów/małżonków stwierdzających, iż „dziecko wybierze to, co będzie chciało”. Pytanie takie jest ryzykowne, nie chodzi jednak o poszukiwanie nowych możliwości rozpatrywania nieważności małżeństwa z tego powodu, lecz o uściślenie zakresu obowiązków związanych zarówno z wychowaniem potomstwa, jak i zadaniem wzajemnego uświęcania się małżonków. Tak jak w owym drugim przypadku, mówiąc o wzajemnym uświęcaniu się małżonków, na pierwszym miejscu *stricte* rozumie się małżeństwo katolickie (nie wykluczając możliwości doskonalenia się i odnajdywania Boga także w małżeństwach mieszanych i różnych religijnie), tak też to samo odnosi się do obowiązku wychowania religijnego potomstwa i jego wykluczenia⁶⁵. Fundament jurysprudencji kanonicznej pozostaje więc niezmienny, a ubogacona zostaje rzeczywistość rozumienia natury małżeństwa sakramentalnego⁶⁶.

Zakończenie

Refleksja na temat praw dziecka w kontekście obowiązków małżeńskich pozwala zatem zauważyć, iż choć w samym KPK nie zostały one potraktowane w sposób odrębny, to jednak przestrzeń prawa kościelnego traktuje niejako szerszej podmiotowość małoletnich i dzieci, a co za tym idzie, ich zdolność do realizowania własnych praw, niż czyni to prawo cywilne. Na szczególną uwagę zasługuje jednak potrzeba pogłębienia refleksji nad wymiarem osobowym małżeństwa – zwłaszcza w kontekście wzajemnych relacji małżonków. To właśnie one bowiem tworzą przestrzeń i fundament realizacji praw

⁶⁵ „Infatti, se si considera che il diritto ed il correlativo dovere educativo dei genitori è qualificato come essenziale dal Codice e, contenutisticamente, afferma sia: «l'educazione completa dei figli in senso personale e sociale, ai valori essenziali della vita umana, come anche l'educazione propriamente cristiana dei figli, cioè la loro crescita cristiana»; se poi si tiene presente, che almeno tra battezzati, il matrimonio non è soltanto una realtà naturale ma è un sacramento della nuova Alleanza per cui non sembra sufficiente riferirsi, per la sua valida costituzione, soltanto al minimo necessario per diritto naturale, pare doversi qui affermare che se al momento del consenso uno o entrambi i contraenti formulassero il proposito di escludere dal loro coniugio il diritto dovere coniugale, e la conseguente obbligazione, di impegnarsi nella educazione morale o religiosa dei futuri figli, o decidessero di proibire, impedire loro qualsiasi possibilità educativa mediante i corrispondenti atti contrari, certamente essi escluderebbero non soltanto un diritto umano fondamentale che spetta per natura ai loro futuri figli, ma escluderebbero anche un preciso elemento costitutivo cui è ordinato per sua natura il matrimonio nell'ottica della fede e pertanto il loro consenso si dirigerebbe verso una realtà diversa dal matrimonio proposto dall'ordinamento con la conseguente nullità del loro coniugio”; A. D'Auria, *Il consenso matrimoniale*, dz. cyt., s. 533–535.

⁶⁶ Por. I. Zuanazzi, *L'ordinatio ad educationem...*, dz. cyt., s. 45 i 273.

dziecka i drogę rozwoju samego małżeństwa. Spośród poruszanych kwestii związanych z prawami dziecka dużą wagę należy też zwrócić na problem wykluczenia wychowania moralnego i religijnego potomstwa, który choć może przybierać pozór obojętności, faktycznie jest często wyrazem woli nieprzyjmowania na siebie tego istotnego – dla całego małżeństwa i relacji panujących w rodzinie – obowiązku.

Summary

Children's rights in the context of marital responsibilities. The canonical and civil look

The issue of respecting the rights of the child is present in every law-abiding society. Though established on the international forum catalog of children's rights includes the vast majority of the fundamental guarantees of society towards its youngest members, changes in community life as well as the development of many other areas of life tend to constant reflection on the interpretation of those rights. In particular, it is necessary to again and explicit placement of children's rights within the family relationships and the same obligations of marriage, to ensure real possibility of their implementation and at the same time underline the irreplaceable role of the family. In this sense, a very clear turns out to be overall postulate of "child's right to a normal family", which in the space of canonical finds its fullness.

Ks. Marcin Czujek – doktor prawa kanonicznego. Studia odbył na Wydziale Prawa Kanonicznego im. św. Piusa X w Wenecji, następnie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Sędzia w Metropolitalnym Sądzie Duchownym w Poznaniu.